

Na stálé adrese...

Archeologický ústav v Letenské ulici čp. 123

U příležitosti výročí 70 let, kdy Archeologický ústav AV ČR Praha (dále ARÚP) sídlí na stálé adrese v Letenské ulici čp. 123 na pražské Malé Straně, se Archiv ARÚP podařilo získat kolekci novoročenek a grafik z pozůstalosti dlouholetého pracovníka ústavu, archeologa Slavomila Vencle. Soubor obsahuje grafiky zobrazující budovy ústavu v proměnách století a spolu s historickými fotografiemi palácového souboru, historickými mapami nebo fotografiemi veřejného prostoru, kde budovy palácového souboru tvoří pouze pozadí dané fotografie, je významným pramenem pro poznání historie konkrétních budov, ale také proměn samotného města a jeho každodenního života. Tento článek je věnován nejen současnému sídlu Archeologického ústavu, ale také zesnulému kolegovi Slavomilu Venclovi.

Státní archeologický ústav (dále StAÚ), založený 12. listopadu 1919, našel své první útočiště v prostorách Strahovského kláštera, kde „umístěn jest v přízemí, a to v hlavních budovách obrácených ku Praze“.¹ K dispozici dostali zaměstnanci dvě místnosti o souhrnné výměře 14 m² a bývalý zimní refektář o ploše 160 m². Ve Strahovském klášteře v prvních letech existence republiky sídlila celá řada institucí, kromě StAÚ například česká a německá sekce Státního památkového úřadu, Ústav pro fotografování, měření a odlévání památek nebo Československý státní archiv zemědělský Ministerstva zemědělství.²

S rostoucím počtem zaměstnanců však uvedené prostory přestaly záhy dostačovat.³ Stávající ředitel Karel Buchtela vyjednal proto s Ministerstvem školství a národní osvěty stěhování do lépe vyhovujících prostor. StAÚ se přestěhoval v srpnu 1930 do Lobkovického paláce na Malé Straně.⁴ I zde sídlilo společně několik institucí, kromě StAÚ i Státní památkový úřad a Masarykova knihovna. Ústavu připadla větší část přízemí a celé druhé patro paláce, konkrétně 12 místností, které byly upraveny na náklady ministerstva. Kromě kancelářů byla v prostorách zařízena fotografická a keramická laboratoř, příruční knihovna s badatelskou, pracovníci mohli využívat obsáhlou knihovnu Státního památkového úřadu. V reprezentativních sálech ve druhém patře se konaly přednášky pro odbornou i laickou veřejnost. Jako depozitář sloužila bývalá konírna. Ve vzpomínkách pamětníků – bývalých zaměstnanců ústavu – zů-

staly především velkorysé prostory paláce a přepychová štuková výzdoba.⁵

V roce 1942 byl ústav na příkaz protektorátních úřadů vystěhován, a to velmi rychle. Podle vzpomínek archeologa Václava Spurného hledali Němci prostory pro důstojnické kasino. „Přišel Karl Hermann Frank, prošel Lobkovický palác a řekl: ‚To je to kasino‘. Tak jsme se museli do týdne vystěhovat.“⁶ Překotné stěhování mělo řadu negativních důsledků, narychlo se musely balit přístroje, archiv i samotné nálezy. Dřevěné bedničky, kde byl uložen dosud nezpracovaný střešový materiál, se při stěhování rozpadly a nepopsané nálezy se smísily. Jako znehodnocené již nebyly odstěhovány, ale nasypány do vyhloubené jámy na zahradě Lobkovického paláce.⁷

StAÚ krátce sídlil v budově Akademie architektury na Letné,⁸ ale o dva roky později, v listopadu 1944, byl v důsledku totálního nasazení většiny zaměstnanců uzavřen a zbývajících 5 pracovníků se přestěhovalo do dvou místností Státního fotoměřičského ústavu v Karmelitské ulici 13.⁹

Po skončení války se zaměstnanci StAÚ vrátili zpět do Lobkovického paláce. Atmosféra tu vládla rodinná a v duchu poválečné doby veskrze radostná. Pořádaly se např. mikulášské zábavy, kterých se účastnili i studenti Prehistorického semináře FF UK. Pro sklenku vína se sjíždělo mezi patry tobogánem. Konec tohoto optimistického období dějin ústavu znamenal rok 1951, kdy budova paláce byla vybrána pro čínské velvyslanectví a StAÚ se musel opět stěhovat.¹⁰ Část laboratoří a depozitáře se přesunuly do bývalého výčepu a kavárny v domě U Černé hvězdy na Újezdě, kde fungovaly až do 80. let 20. století. Ústav se přestěhoval do budovy v Letenské ulici čp. 123 a zde sídlí dodnes.

Budova v Letenské ulici a její historie

Současné sídlo Archeologického ústavu AV ČR v Letenské ulici má dlouhou a pestrou historii. Vystřídala se zde řada majitelů a institucí, palácový soubor prošel mnoha přestavbami a úpravami, budovy přestály několik přírodních katastrof.

Dnešní palácový soubor získal svou podobu v průběhu čtyř staletí a vznikl z několika samostatně stojících objektů. Jádrem současného paláce je tzv. Červený dům (také Krocovský nebo erární dům) v Letenské ulici čp. 123. Rozlehlý objekt o několika křídlech, se zahradou a dvěma dvory, vznikl na nejméně třech spojených parcelách, vyměřených po roce 1617 při

dělení tzv. Glauchovské zahrady.¹¹ Původně stály na parcele čp. 123 dvě budovy pozdně renesančního charakteru.¹² Zbytky této stavební fáze jsou zachovány v pravé přízemní části budovy a v navazující části hloubkového příčného křídla. Stropy v prostorách zázemí dnešní knihovny v prvním patře byly vyzdobeny freskovou výmalbou (obr. 1).

Výsledkem raně barokní přestavby v první třetině 18. století bylo rozšíření palácových prostor, a to zejména přístavbou druhého pat-

■ Poznámky

1 Masarykův ústav a Archiv AV ČR (dále MÚA AV ČR), fond Státní archeologický ústav 1919–1952, karton 1, inv. č. 15, Protokol sepsaný dne 13. prosince 1919 v klášteře Strahovském o náhradních nárocích za místnosti zabrané dle zákona z 11. června 1919, č. 332 Sb. z. a n.

2 Ibidem.

3 Na počátku 20. let 20. století pracovalo ve StAÚ pouze 6 zaměstnanců, včetně ředitele Lubora Niederla. Srov. Marcela Starcová, S touhou odkrývat... Prvních 20 let existence Státního archeologického ústavu, *Archaeologia historica* 45, 2020, č. 2, s. 599–608.

4 Palác ve Vlašské ulici čp. 19 byl zakoupen státem již v roce 1927. Viz MÚA AV ČR (pozn. 1), inv. č. 15.

5 Martin Kuna – Jana Maříková-Kubková – Marcela Starcová et al., *Sto let v archeologii*, Praha 2019, s. 28–29.

6 Jan Turek, Česká archeologie v době protektorátu ve vzpomínkách Václava Spurného, *Archeologie ve středních Čechách* 11, 2007, č. 2, s. 819–825.

7 Jan Rataj – Miloš Šolle – Slavomil Vencel, Vzpomínky pracovníků Státního archeologického ústavu v Praze, *Archeologické rozhledy* 55, 2003, s. 142.

8 V ulici U akademie 2.

9 V rámci tzv. Stillelung, tj. omezení činnosti v důsledku totální války, zůstali v ústavu archeolog (Jan Filip), technický pracovník (Antonín Knor), kreslič (Rudolf Jelínek), účetní (Theodor Javůrek) a sekretářka (Ludmila Píplová). Viz Rataj – Šolle – Vencel (pozn. 7), s. 149.

10 Viz Rataj – Šolle – Vencel (pozn. 7), s. 150.

11 Letenská ulice byla ve středověku zastavěna pouze na obou svých koncích, tedy při Malostranském náměstí a poblíž rybářské osady na břehu Vltavy. Mezi touto zástavbou se rozkládaly rozlehlé zahrady, které byly od 16. století postupně zastavovány. Glauchovská zahrada nesla jméno po svém majiteli, rytíři Janovi Matyášovi z Glauchova, rentmistru království českého. Antonín Ederer, Malá Strana, Letenská ulice, in: *Dny evropského dědictví MČ Praha 1 1998–2007*, https://www.praha1.cz/app/uploads/2018/05/EHD_1998-200710.pdf, s. 11–13, vyhledáno 11. 10. 2021.

12 Nechal je postavit zemský chirurg Andreas Stegman. Srov. Pavel Vlček, *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999, s. 234.

1

2

Obr. 1. Odhalené části freskové výzdoby na stropě knihovny Archeologického ústavu AV ČR. Foto: Tomáš Chlup, 2021.

Obr. 2. Budova Archeologického ústavu v Letenské ulici čp. 123. Foto: autor neznámý, 1951. Negativ je poškozený v důsledku povodně v roce 2002. FT000011640, Archiv, Archeologický ústav AV ČR Praha.

ra. Palác se tak přiblížil dnešní podobě, v rámci přestavby získal schodišťovou věž spojenou terasou s malým jednopatrovým zahradním domkem, rozšířila se i plocha zahrady.¹³ V podstřešních prostorách věže žila podle romantické pověsti nevlastní dcera proslulého alchymisty Edwarda Kellyho Johanna Alžběta Weston, zvaná Vestonia (1582–1612).¹⁴ Jde však skutečně o pouhou pověst – významná humanistická básnířka z okruhu umělců rudolfinského královského dvora zemřela dříve, než byla věž postavena. Zahradní domek, otočený průčelím do ulice Na Klárově (obr. 2 a 3), pravděpodobně skrývá v části nadzemních konstrukcí pozůstatky předparcelační, možná ještě gotické zástavby, zkrácené při regulaci uliční čáry.¹⁵

Další stavební úpravy následovaly na konci 18. století, kdy palác koupil kníže Maxmilián Thurn Taxis (1796). Velkorysé přestavby se ujal dvorní stavitel Pražského hradu Josef Zobel.¹⁶ V roce 1796 byly přistavěny klenuté konírný a o rok později zadní dvoupatrové křídlo, uzavírající velký západní dvůr od severu. V prvním patře severního křídla (v místnostech dnešního archivu) se na stropě zachovaly pozdně barokní a klasicistní fresky. Přestavbami se hodnota paláce několikanásobně zvýšila.¹⁷

Již v roce 1803 přešel palác do vlastnictví knížete Karla Egona Fürstenberga.¹⁸ Stavební úpravy pokračovaly přestavbou dispozice obou pater jižního křídla paláce v klasicistním stylu, současně bylo vybudováno centrální klasicistní palácové schodiště. Není však jasné, zda tyto stavební úpravy vedl také Josef Zobel. Palácové prostory byly vyzdobeny klasicistními freskami, z nichž se kromě fragmentu stropní fresky v místnostech dnešního archivu zachovala především výzdoba reprezentačního sálu v prvním patře budovy, v němž je dnes umístěna studovna knihovny. Sál je po obvodu zdoben mohutným fabionem a na stropě byla vytvořena nádherná iluzivní malba s rozvilinami, mušlemi a bohatým rostlinným dekorem (obr. 4).¹⁹

Od Fürstenbergů zakoupil palác v roce 1822 Krajský úřad Berounského kraje. Od té doby se ve vlastnictví paláce vystřídala řada státních úřadů a palácové prostory byly nadále pouze adaptovány pro kancelářský provoz. Poslední zásadní změnou v dispozici palácového souboru bylo zastavění proluky v uliční frontě v Letenské ulici mezi čp. 123 a čp. 122, a to ve druhé čtvrtině 19. století.²⁰ V rámci blíže nedokumentované akce z roku 1846 byl přestavěn a k palácovému souboru v čp. 123 připojen sousední, tzv. Oettingenský dům (čp. 122/III).²¹ Poslední státní institucí, která palácový soubor využívala téměř půl století, byla Zemská školní rada.

Archeologický ústav na stálé adrese

V roce 1951 palác odkoupilo ministerstvo školství, věd a umění a přidělilo ho dvěma institucím – Státnímu archeologickému ústavu a Ústavu pro jazyk český (dále ÚJČ). Pracovníci StAÚ dostali k dispozici prostory v čp. 123 (obr. 5), pracovníci ÚJČ osídlili kanceláře v čp.

■ Poznámky

13 Od počátku 18. století vlastnil dům rytíř Benedikt von Kranickstein, od něhož jej odkoupil měšťan Mikuláš Ehemont. Ten v rámci přestavby odkoupil od rytíře Jana z Glauchova nárožní dřevní ohradu a její část použil na rozšíření zahrady. Na místě tehdejší dřevní ohrady dnes stojí dům čp. 526 (Letenská ulice č. 2). Viz Pavel Vlček (pozn. 12), s. 234.

14 Viz Kuna – Maříková-Kubková – Starcová et al. (pozn. 5), s. 96.

15 Ibidem.

16 Josef Zobel (1746–1814) se stal dvorním stavitelem Pražského hradu po smrti Antonína Haffeneckera († 1789). Byl autorem stavebních úprav a přestaveb řady pražských domů, paláců a kostelů. Srov. Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 732–734.

17 Palác zakoupil kníže Thurn-Taxis za 7 750 zlatých, o sedm let později ho prodal za 60 000 zlatých. Srov. Eduard Stach et al., *Stavebně historický průzkum Prahy. Blok č. 1182-F mezi ulicemi Letenskou, Klárovem a Valdštejnskou zahradou*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 31.

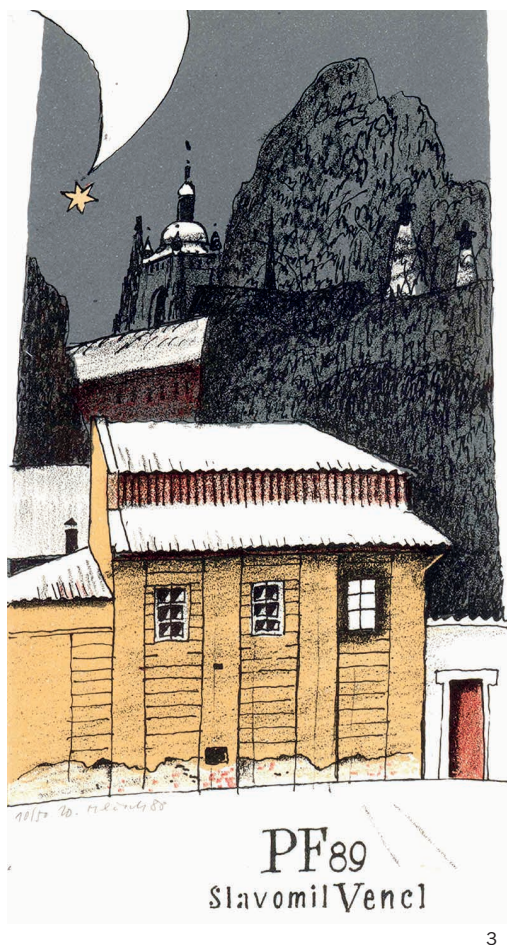
18 Viz Pavel Vlček (pozn. 12), s. 234–235. Kníže Maxmilián Thurn-Taxis zakoupil v roce 1814 palác na protější straně ulice, čp. 120/III.

19 Jiřina Muková, *Letenská 4, čp. 123/III, část G. Doplnující stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 2001, s. 7–8.

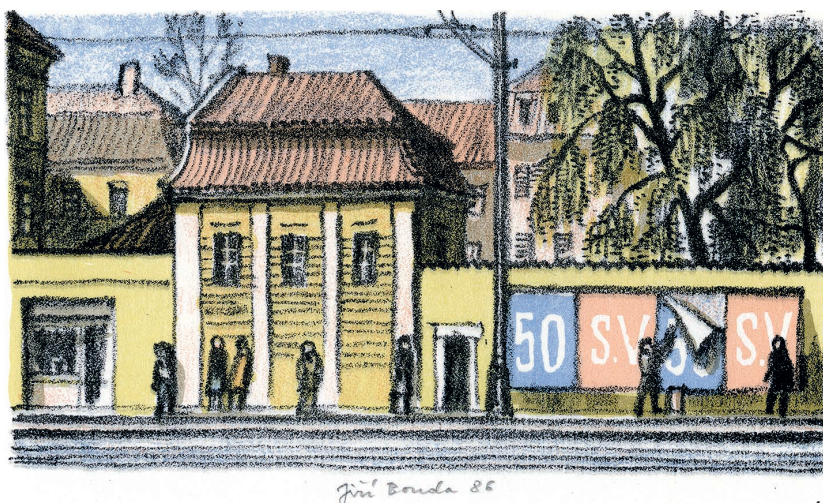
20 Jiří Stejskal, *Průzkum barevných vrstev na stropě domu čp. 123/4, Letenská ulice, Praha 1 – Malá Strana*, PRACOM, Praha 2004.

21 V rámci přestavby bylo k původní jednopatrové budově Oettingenského domu přistavěno druhé patro, upraveno schodiště a dispozice patra prvního. Krátké příčné patrové křídlo nahradilo původní dřevníky na východní straně dvora, na západní straně bylo přistavěno nové dvoupatrové křídlo. V závěru 17. století vznikl na dlouho nezastavěné parcele nevelký patrový dům. V polovině 18. století ho jako

3

4

5

Obr. 3. Zdeněk Mlčoch, *Novoročenka 1989 S. V.*, 1988, barevná litografie 191 × 105 mm, soukromá sbírka Slavomila Vencla. Pohled z Klárova na někdejší zahradní domek (čp. 123/III) s osvětlenou pracovním vlastním novoročenky Slavomila Vencla. Repr: Archiv, Archeologický ústav AV ČR.

Obr. 4. Jiří Bouda, *Jubilejní tisk S. V.*, 1986, barevná litografie 67 × 121 mm, soukromá sbírka Slavomila Vencla. Pohled na „domeček“ Archeologického ústavu z Klárova. Repr: Archiv, Archeologický ústav AV ČR.

Obr. 5. Klasicistní fresková výzdoba stropu ve studovně Archeologického ústavu AV ČR. Foto: Tomáš Chlup, 2021.

122. Obě instituce zahájily společnou existenci v budově reprezentačním plesem v prostorách velkého sálu v prvním patře, dnešní knihovny.²² Od 1. ledna 1953 se Státní archeologický ústav stal součástí Československé akademie věd (ČSAV). Začlenění Archeologického ústavu do ČSAV vedlo mimo jiné k dosud nebývalému zvýšení dotací a kapacit. Byly navyšovány prostředky na provádění sys-

tematických i záchranných výzkumů, které však vytěžovaly nejen archeology, ale také technický personál.²³ Počet zaměstnanců (vědeckých, odborných i technických) v průběhu 50. let výrazně stoupl, proto bylo nutné rozšířit a modernizovat technické zázemí instituce.²⁴

Důsledkem těchto změn byly rozsáhlé adaptace budov palácového komplexu. Větší stavební úpravy proběhly v Letenské ulici čp. 123 v první polovině 50. let a následně v průběhu 60. let. Podstřešní prostory severního křídla paláce byly upraveny pro potřeby Úseku technické dokumentace. Původní průjezd mezi hlavním a hospodářským dvorem byl zazděn a vznikly zde skladovací prostory a technické zázemí ústavu (např. truhlárna). Z původního průjezdu v čp. 123 se stal hlavní vchod pro zaměstnance, vjezd do dvora byl zachován v čp. 122. Půdní prostory bývalých koníren se změnil ve fotografický ateliér a kanceláře. Na rekonstrukci budov navázala i reorganizace samotné instituce. Jednalo se na dlouhou dobu o poslední stavební úpravy, další adaptace a rekonstrukce

■ Poznámky

zchátralé stavení získal Josef Preisler a nechal ho nákladně přestavět na velký hostinský objekt v barokním slohu. Dvůr hostince byl oddělen od hlavního dvora čp. 123 ohradní zdí. Viz Pavel Vlček (pozn. 12), s. 234–235.

²² Viz Rataj – Šolle – Vencel (pozn. 7), s. 152.

²³ Navýšení finančních prostředků v rámci ČSAV dokázal prosadit tehdejší ředitel ústavu Jaroslav Böhm. Dlouhodobě byly zkoumány zejména lokality slovanské (především slovanská hradiště) podle programu podporovaného státem již od konce 40. let 20. století. Systematicky byly zkoumány také další významné lokality, například neolitické sídliště v Bylanech nebo keltské oppidum v Hrazanech. Záchranné výzkumy byly vedeny především v oblastech přímo ohrožených povrchovou těžbou uhlí, hlubokou orbou či výstavbou průmyslových podniků. Viz Kuna – Maříková-Kubková – Starcová et al. (pozn. 5), s. 88–89, 134–135, 156–157.

²⁴ Počet zaměstnanců stoupl ve sledovaném období (1953–1961) o více než 70 procent, a to zejména v rámci laboratorních pracovišť. MUA AV ČR, fond Archeologický ústav ČSAV 1953–1993, karton 14–16, Zprávy o činnosti za léta 1953–1969.

6

7

8

Obr. 6. Jiří Bouda, *Novoročenka 2003 rodiny Venclových*, 2002, barevná litografie 130 × 85 mm, soukromá sbírka Slavomila Vencle. Pohled na Klárov v době letní povodně 2002. Repro: Archiv, Archeologický ústav AV ČR.

Obr. 7. Fresková výzdoba stropu v prostoru Archivu terénní dokumentace, Archeologický ústav AV ČR Praha. Foto: Tomáš Chlup, 2021.

Obr. 8. Freskové sluneční hodiny pod hlavní římsou barokní schodiškové věže. Srovnání stavu po restaurování fresky. Foto: vlevo autor neznámý, před rokem 1989, sig. CFJ000002735, Archiv, Archeologický ústav AV ČR Praha, vpravo Eva Čepeláková, 2011.

budov Archeologického ústavu je spojena až s přírodní katastrofou v roce 2002.

Katastrofa... aneb všechno zlé pro něco dobré

Archeologický ústav byl během své více než stoleté existence postižen mnoha „katastrofami“, mezi něž patří již zmíněné násilné stěhování za protektorátu a posléze nové na počátku

50. let 20. století. Největší přírodní katastrofou, která ústav postihla, byla však povodeň v roce 2002.²⁵ Pětisetletá povodeň zpusťovala budovy palácového souboru do výše téměř tří metrů (obr. 6). Poškodila nejen samotné budovy, ale také vše, co bylo umístěno v jejich přízemní části. Nenávratné škody utrpěl především fond knihovny a fotografický archiv. Těžce poškozeny byly další archivní sbírky, restaurátorské a přírodovědné laboratoře i technické zázemí instituce. Celý komplex budov byl podmáčený, kontaminovaný odpadní vodou, blátem, chemikáliemi z laboratoří i palivem a oleji ze zaparkovaných automobilů. Interiéry v přízemí budov byly zcela zničeny. Voda poškodila původní vstupy na hospodářský i hlavní dvůr v čp. 123 i vrata průjezdu v čp. 122.

Následná rekonstrukce ústavních budov trvala několik let. Hledisko památkové ochrany objektu bylo třeba skloubit s požadavkem na umístění všech cenných knihovních a archivních fondů v prvním patře a nalezení vhodněj-

šího umístění laboratoří v nové moderní budově.²⁶ Práce na obnově budov Archeologického ústavu se uskutečnily v několika fázích. Okamžitě byla zahájena rekonstrukce technického zázemí instituce a přízemních prostor v jižním a příčném hloubkovém křídle palácového souboru. V průběhu let 2003 a 2004 byla rekon-

■ Poznámky

25 Budovy palácového souboru byly povodněmi poškozeny opakovaně. Vyznačená hranice velké vody v roce 1845 na Plánu polohy a výšek král. hl. m. Prahy z roku 1889 dokládá, že byly zasaženy všechny objekty, s výjimkou přístavku severního křídla. Srov. Plán polohy a výšek královského hlavního města Prahy 1889. *Dvě Prahy*, <https://www.dveprahy.cz/>, vyhledáno 21. 9. 2021.

26 Restaurátorské laboratoře jsou nyní umístěny v moderně zařízených prostorách budovy Ústavu pro mechaniku hornin AV ČR v ulici V Holešovičkách v Praze 8. Přírodovědné laboratoře zůstaly na původním místě v bývalých konírnách.

Obr. 9. Detail klasicistní kašničky v prostoru zahrady Archeologického ústavu čp. 123, Archeologický ústav AV ČR Praha. Foto: Tomáš Chlup, 2021.

struována knihovna a pro její provoz upraveny místnosti v prvním patře hlavní budovy. Zde byly otevřeny a zprovozněny stávající zakryté dveře a obnovena dispozice průchozích místností v celém východním a jižním křídle. Na stropě v prostorách dnešní knihovny v prvním patře příčného křídla byly při rekonstrukci odkryty fragmenty freskové výzdoby. Restaurátorský průzkum odkryl navíc na stropě a fabionu nepravidelné fragmenty klasicistní ornamentální a rostlinné výzdoby (vejcovce, břechtan). Při následném rozsáhlejší odkryvu byly odhaleny i další rostlinné dekory v podobě volut a stromčků v odstínech zelené, černé a červené barvy. Tato výzdoba byla datována do období manýrismu (kolem roku 1600). Poslední odkrytý fragment fresky o velikosti 30 × 35 cm představoval malbu ještě o generaci starší, pocházející ze třetí čtvrtiny 16. století.²⁷

Paralelně byly přízemní prostory severního křídla paláce upravovány pro kancelářský provoz²⁸ a proběhla rekonstrukce přírodovědných laboratoří v přízemí bývalých koníren. V období od poloviny roku 2004 do léta 2005 procházely adaptací místnosti v prvním patře severního křídla paláce pro potřeby Archivu terénní dokumentace. Všem stavebním úpravám a opravám předcházely restaurátorské průzkumy a konzultace s Národním památkovým ústavem. Část místností přitom byla rekonstruována do původní podoby. Například v části přízemí a prvního patra severního křídla paláce byly odstraněny novodobé příčky a obnovena původní dispozice vzájemně propojených místností, byly odkryty původní klenby a římsy. V nově adaptovaném prostoru Archivu terénní dokumentace byly restaurovány stropní fresky.

Nejstarší z maleb dochovaných v prostorách archivu pochází ze 17. století a je zachovalá téměř na 80 procentech plochy stropu. Figurální a rostlinné motivy jsou doplněny iluzivně malovanými vázami. Obě čela klenby obsahují malované figury. Na části klenby u oken jsou vyobrazeny dvě dětské postavy (snad andílci) s hudebními nástroji, obklopené rostlinami a květy. V rozích klenby jsou iluzivní vázy. Rostlinné motivy probíhají průběžně na spodním okraji veškeré zachované omítky. Klenba s nejstarší vrstvou malby byla zdobena štukovým rámem, vymežujícím tzv. zrcadlo. Zde se podle restaurátorské zprávy pravděpodobně nacházela další figurální výzdoba. Malba má podle

9

akad. malíře Jiřího Schejbala výrazný dobový malířský rukopis, projevující se na figurách i zpracování rostlinného motivu (obr. 7).

Při klasicistní úpravě interiéru (na počátku 19. století) byl štukový rám odstraněn a pozděně barokní malbu překryla pozdější klasicistní výmalba v podobě iluzivně malované architektury a „štuků“ (pokrývá dnes asi 50 procent celkové plochy). I ve druhé místnosti archivu byla na stropě zjištěna pod několika vrstvami hlinokových nátěrů vrstva dekorativní výzdoby z 19. století. Tato výzdoba však prozatím nebyla odkryta.²⁹

V poslední fázi rekonstrukce a modernizace budov bylo využito podkroví a v půdní vestavbě vznikly kancelářské prostory pro badatele. V průběhu všech etap rekonstrukce byl postupně obnovován vnější vzhled budov, v rámci oprav a realizace nových omítek a drobných fasádních prvků byly restaurovány také freskové sluneční hodiny na fasádě schodištové věže. Barokní freska slunečních hodin s andílky v oblacích se nachází v podstřeší, na východní straně schodištové věže. Freska byla dvakrát (a nikoli identicky) restaurována (obr. 8).³⁰

Stranou obnovy nezůstala ani zahrada, ta prošla celkovou rekultivací. Byly odstraněny provizorní stavby a sklady materiálu, opravena drobná klasicistní kašnička s chrličem v podobě lví hlavy (obr. 9), domek na zahradní nářadí a schodiště, vedoucí původně ke vstupu do uličky spojující Letenskou ulici s Klárovem.³¹

Změnila se také podoba zahrady. Nemocné a poškozené stromy byly nahrazeny novou výsadbou, původní volejbalové hřiště bylo zatravněno. V současné době slouží prostor zahrady

■ Poznámky

27 Petr Hampl, *Restaurátorská zpráva o provedeném odkryvu a fixování nástrojných malby v objektu Letenská čp. 4, Praha 1, ARÚ AV ČR (místnost č. 111 – pracovna)*, zadavatel neznámý, Praha 2002.

28 Původně byla v přízemí umístěna keramická a metalografická laboratoř.

29 Viz Jiří Stejskal (pozn. 20).

30 Slavomil Vencel, *Archeologický ústav sídlí v Letenské ulici už přes 60 let (nepublikovaný rukopis)*, Pozůstalost Slavomila Vencela, 2014, Archiv ARÚP.

31 Průběh bezejmenné uličky lze dodnes rozeznat na mapách Prahy. Jüttnerův plán Prahy (1816) ukazuje zachovalý pruh zeleně na místě bývalé uličky mezi Letenskou a Klárovem, přičemž čp. 121/8 nemá ještě zastavěnou parcelu až k ohradní zdi Valdštejnské zahrady – zde byl původní vchod do uličky. O 30 let později na mapě stabilního katastru již vidíme dostavěnou část budovy, která původní vchod zaslepla. Na druhém konci uzavíral uličku dům čp. 124 U tří králů, později zvaný U pětníku. Podle údajů zanesených v mapách stabilního katastru z roku 1842 byla část uličky přičleněna k domu U pětníku jako zahrada, část připadla jako zahrada čp. 122 a 123. Tento stav už prezentuje i Langweilův model Prahy (1846). V roce 1947 byl na místě domu čp. 124 postaven podle projektu arch. Josefa Šléglův výstavní pavilon pro výstavu „Vlastní silou“

především k příležitostným setkáním všech zaměstnanců Archeologického ústavu. Najdeme zde záhony, okrasné dřeviny a řadu vzrostlých stromů, což zejména v letních dnech představuje oázu v centru horkem rozpáleného města.

Výsledkem celkové rekonstrukce budov palácového souboru čp. 123 a 122 po povodni 2002 je úspěšné skloubení požadavků památkové péče s nároky na provoz instituce. Rekonstrukce umožnila obnovu původní podoby velké části palácového souboru. V části budov byly odstraněny nevhodné novodobé příčky a obnovena dispozice průchozích místností, například v knihovně, kde byl zaveden otevřený přístup ke knižnímu fondu. Fotografická sbírka spolu se sbírkou map a plánů byla umístěna do bezpečí adaptovaných prostor v prvním patře, v nichž byly při rekonstrukci odhaleny a restaurovány umělecky cenné stropní fresky. Kancelářský provoz byl úspěšně vyřešen vestavbou podkrovních kanceláří a úpravou přízemních prostor. Do budoucna bude nutné vyřešit především úpravu povrchů hlavního i hospodářského dvora.

Archeologický ústav prošel v uplynulých 70 letech mnoha změnami, které se výrazně dotkly i palácového souboru, v němž tato instituce sídlí. O proměnách „stálé adresy“ Archeologického ústavu svědčí mnoho fotografií, grafik, novoročenek, historických map i filmů. Část z nich jsme představili zde, část je zájemcům zpřístupněna na webových stránkách ústavu (<https://exhibition.indihu.cz/view/100letARU/start>) formou virtuální výstavy Historie budovy Archeologického ústavu v Letenské ulici.

Mgr. Marcela STARCOVÁ, Ph.D.
Archeologický ústav AV ČR
starcova@arup.cas.cz

■ Poznámky

(Výstavní pavilon hl. města Prahy, který měl být součástí rozsáhlého areálu, zahrnujícího Jízdárnu i zahradu), ve kterém později sídlilo studio animovaného filmu Jiřího Trnky „Bratři v triku“. V roce 1974 byl objekt zbourán, aby ustoupil stanici metra Malostranská. V roce 1997 se zvýšená terasa zahrady Archeologického ústavu stala součástí nového vstupu do Valdštejnské zahrady od metra Malostranská. Viz *Dvě Prahy* (pozn. 25). – Stanice metra Malostranská na lince A, *PROSTOR – architektura, interiér, design*, <https://www.prostor-ad.cz/pruvodce/praha/vuva/metro.htm>, vyhledáno 1. 3. 2022.

Sedm ročníků kastelologické konference na Křivoklátě

V loňském roce 2021 se konal VII. ročník kastelologické konference, opět poznamenaný nepříliš radostnou pandemickou situací. Byl věnován památce prof. Tomáše Durdíka, který je neodmyslitelně spojen nejen s českou archeologií středověku a kastelologií, ale také s hradem Křivoklát, který toto odborné setkání tradičně hostí.

I přes některé, v mnoha ohledech oprávněné, výhrady vůči způsobu práce Tomáše Durdíka je při zpětném pohledu s odstupem nutno souhlasit, že Tomáš Durdík zejména v 80. a 90. letech 20. století posunul české bádání o hradech na úroveň, která v mnohém převyšovala tehdejší běžný evropský standard. Ani v dalších letech badatelské nadšení Tomáše Durdíka neopadlo a téměř všechnu svou energii věnoval výzkumu hradních lokalit. Jeho vědecký zápal však nepřinášel jen očekávané i zcela neočekávané výsledky a poznatky, ale také narůstající objem archeologického materiálu, který nebyl průběžně zpracován a publikován. To však neznamená, že by se závěry formulované Tomášem Durdíkem neopíraly o znalost těchto nálezo- vých souborů. V důsledku enormního vytížení pokračujícími výzkumy Tomáš Durdík nedokázal vybudovat potřebný pilíř v podobě obsáhlých materiálových prací vztahujících se k jednotlivým hradním lokalitám. Tato skutečnost však byla trvale vyvažována jeho intenzivní činností v oblasti ochrany movitých i nemovitých památek, popularizací archeologie středověku a publikační činností, v níž se mu těžko mohl někdo rovnat.

Tomáš Durdík nám po svém předčasném odchodu v roce 2012 zanechal velmi rozsáhlé, ale nedokončené dílo, které je pro mnohé jeho přátele a žáky přirozeným závazkem. Nepokračovat v jeho díle a nevyužívat a nezpracovávat obsáhlé nálezo- vé fondy z jednotlivých hradních lokalit by bylo naprostým popřením snah a úspěchů Tomáše Durdíka v oblasti péče o archeologické dědictví, přičemž je přirozeně nutné podrobovat některé dosavadní předpoklady a závěry kritickému hodnocení.

Česká kastelologie měla v minulosti některá, v evropském prostředí ne zcela obvyklá specifika. Tím nejvýraznějším byla jistá forma centralizace archeologického zkoumání opevněných objektů, která se po odchodu Tomáše Durdíka prakticky okamžitě vytratila. Tento v zásadě přirozený proces vyústil ve vznik otevřeného diskusního prostředí navázaného na výzkum opevněných lokalit. Zcela logicky,

s ohledem na více než čtyři desetiletí trvající působení Tomáše Durdíka na Křivoklátě, padla volba místa pravidelného setkávání právě na hrad Křivoklát. V rámci doposud zrealizovaných křivoklátských konferencí zaznělo v Archivním sálu hradu 96 příspěvků zaměřených obecně na širší problematiku opevněných sídel a přednesli je badatelé z České republiky, Slovenska a Polska. Prozatím kontinuální řada setkání byla narušena pouze jednou, a to v loňském roce v důsledku pandemické situace.

Od počátku bylo toto setkávání koncipováno jako diskusní, aby v jeho rámci mohly zaznít nejen příspěvky shrnující komplexně pojatá a zpracovaná témata, podobně jako je tomu na jiných odborných konferencích, ale také příspěvky zaměřené na dílčí výsledky výzkumu různých lokalit či jednotlivá zjištění. Takto široké pojetí křivoklátských setkání umožňuje odborné veřejnosti seznámit se s výsledky výzkumů nemalého počtu zejména hradních lokalit v Čechách i dalších zemích (zejména v Polsku, Slovensku, Chorvatsku) a jejich širších stavebních a jiných souvislostí. Řada příspěvků pak byla „přetavena“ v články publikované v časopisu *Castellologica bohémica*, především v číslech 15–19. Tento časopis, jehož zakladatelem byl Tomáš Durdík, měl od svého počátku sloužit jako publikační platforma zastřešující široké spektrum témat spojených s prostředím opevněných objektů a sídel. V současné době patří tento časopis k nemnoha evropským periodikům s čistě kastelologickou tematikou.

Podobně jako další konference prodělalo křivoklátské setkání několik fází vývoje. Zejména v prvních ročnících byl jejich program naplněn především aktuálními výsledky výzkumů jednotlivých lokalit. V posledních letech se však množí příspěvky zaměřené na metody dokumentace nejen torzální architektury a lokalit různého charakteru, ale také výsledky stavebněhistorických průzkumů či příspěvky vycházející ze širší mezioborové spolupráce.

Část konferenčního jednání věnovanou dokumentačním metodám letos naplnily příspěvky Pavla Hlavenky a Jiřího Šindeláře zaměřené na využití letecké fotogrammetrie v archeologii a možnosti „archeolaparoskopie“, tedy průzkumu a dokumentaci těžko přístupných míst. Ze stavebněhistorických průzkumů vycházely příspěvky Miroslavy Cejpové, Michala Rykla, Štěpánky Poučové, Pavla Hlavenky, Milana Sýkory, Lucie Kursově, Petra Chotěbora, Veroniky De Monte a Josefa Hložka a tematicky se konkrétně týkaly prostor kuchyní v č. p. 132 a ve věži Huderce na Křivoklátě, hradu v Roudnici nad Labem, stavební podoby a způsobu zalo-